

А. В. Ватульов,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-1335-7098

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.3.37

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

A. Vatuliov,
PhD in Economics, Assistant professor at the Department of Finance,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

FINANCIAL AND BUDGETARY POLICY OF ECONOMIC DEVELOPMENT

У статті розкрито сутність фінансово-бюджетної політики як складової системи макроекономічного регулювання, що полягає у використанні адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітекτονіки, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Необхідність забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи економічного зростання вимагає формування відповідного якісного рівня системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на сукупності бюджетних механізмів, удосконалення інституційних засад фінансово-економічних перетворень. Розвинуто підходи щодо подальшого розвитку інституційних засад системи планування видатків бюджету, що сприятиме підвищенню рівня відповідальності учасників бюджетного процесу, результативності бюджетних програм, ефективності використання бюджетних коштів, державного фінансового контролю та аудиту. Визначено, що основними пріоритетними напрямками розвитку бюджетної системи є запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. Показано, що державне регулювання економічної та соціальної політики реалізується за допомогою бюджетного механізму, який включає як процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, так і вплив на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. Бюджетна політика у сфері видатків повинна бути спрямована на виконання завдань соціально-економічного розвитку суспільства, сприяти структурним перетворенням економіки та розбудові соціальної інфраструктури. Створення відповідних інституційних умов для формування й реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітекτονіки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку держави. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Визначено, що інституційні засади бюджетного регулювання ґрунтуються на інтеграції складових фінансового механізму у сфері формування до-

ходів бюджету, планування видатків бюджету, міжбюджетних відносин, управління державним боргом, виходячи із циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики як вагомого інструменту розвитку соціально-економічних відносин суспільства.

The article reveals the essence of fiscal policy as a component of the macroeconomic regulation system, which consists in the use of an adaptive budgetary mechanism taking into account the dynamic balance of financial, economic, social relations, the main provisions of budgetary architecture, the cyclicity of economic development, the state of public finances in the interconnection priorities of socio-economic development of the country. The need to ensure a deliberate impact on the pace of economic growth requires the formation of an appropriate quality level of the system of budgetary regulation, which is based on the totality of budgetary mechanisms, improving the institutional foundations of financial and economic transformation. Approaches have been developed to further develop the institutional framework of the budget expenditures planning system, which will increase the level of responsibility of participants in the budget process, the effectiveness of budget programs, the efficiency of use of budget funds, public financial control and audit. It is determined that the main priority areas of the budget system development are the introduction of medium-term budget planning in the context of the main spending units, budget programs; improvement of the methodological foundations of the program-targeted budget planning method; application of effective public finance management approaches. It is shown that state regulation of economic and social policy is implemented through a budgetary mechanism, which includes both the process of redistribution of the value of gross domestic product and the impact on the socio-economic development of the state and administrative-territorial units. Expenditure budgetary policy should be aimed at fulfilling the objectives of social and economic development of society, promoting structural transformation of the economy and building social infrastructure. Creating appropriate institutional conditions for the formation and implementation of effective budgetary policies requires the use of adaptive architectonics of the system of budgetary regulation, which will contribute to the achievement of balanced and sustainable socio-economic development of the state. Budget policy as a component of socio-economic relations consists in a combination of appropriate forms of interdependencies and inter-influences of the institutional components of the budget space and the economic environment in the process of budgeting and the use of budget funds to achieve the strategic goals and main tasks of social development. It is determined that the institutional framework of budgetary regulation is based on the integration of components of the financial mechanism in the field of budget revenues formation, budget expenditures planning, intergovernmental relations, management of public debt, based on the cyclicity of economic development, the state of public finances, which contributes to improving the efficiency of budgetary instruments socio-economic relations of society.

Ключові слова: фінанси, бюджет, фінансова політика, бюджетна політика, доходи бюджету, видатки бюджету, економічний розвиток.

Key words: finance, budget, financial policy, budgetary policy, budget revenues, budget expenditures, economic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фінансово-бюджетна політика як складова системи макроекономічного регулювання є одним з вагомих інструментів забезпечення суспільного розвитку. В умовах економічних перетворень важливим є розвиток теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, посилення дієвості фінансових механізмів підтримки конкурентоспроможності економіки, інституційних засад розвитку системи планування видатків бюджету, підвищення рівня фінансового забезпечення системи соціального захисту населення. Важливою складовою системи державного фінансового регулювання економіки є бюджет, який відображає відповідні відносини у процесі перерозподілу валового внутріш-

нього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність впливу бюджетного механізму на дієвість економічних перетворень. На цьому етапі розвитку фінансово-економічних відносин особливого значення набуває необхідність запровадження стратегічного

Водночас на зазначеному етапі суспільного розвитку важливим є поглиблення економічної сутності фінансово-бюджетної політики як складової системи макроекономічного регулювання, удосконалення положень щодо формування та реалізації фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу. Подальший роз-

виток інституційних засад системи планування видатків бюджету сприятиме підвищенню рівня відповідальності учасників бюджетного процесу, результативності бюджетних програм, ефективності використання бюджетних коштів, державного фінансового контролю та аудиту. Вагомим є удосконалення основних засад формування бюджетної політики на середньострокову перспективу, посилення дієвості системи управління державними фінансами, адаптивного бюджетного механізму у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Формування та реалізація ефективної політики у сфері державних фінансів займають достатньо важливе місце у процесі забезпечення дієвого суспільного розвитку. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи фінансово-бюджетного регулювання з врахуванням макроекономічних тенденцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері державної фінансової політики економічного розвитку можна назвати праці Дж. Б'юкенена, Дж. Кейнса, Дж. Когана [3], В. Нордхауса [4], П. Самуельсона [4], Дж. Тейлора [3]. Питання бюджетно-податкової політики досліджуються у працях вітчизняних вчених: Т. Канєвої [1], І. Лютого [5], В. Макогон [7], А. Мазаракі, А. Нікітішина [10], М. Пасічного [1; 8; 9], В. Пономаренка [2], В. Федосова, І. Чугунова [1; 2; 6—10] та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розкриття сутності бюджетно-податкової політики економічного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорості та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки.

Формування та реалізація ефективної політики у сфері державних фінансів займають достатньо важливе місце у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі економічних перетворень вагомим значення набувають дослідження щодо забезпечення фінансової збалансованості. У зв'язку з цим важливим є розкриття теоретичних засад

та обґрунтування напрямів державної фінансової політики, сутність якої полягає в розвитку фінансово-економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави. Фінансово-бюджетна політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль у визначенні цілей, завдань структурних перетворень податкової, бюджетної, грошово-кредитної системи з посиленням якісного рівня їх управління. Формування та реалізація дієвої фінансово-бюджетної політики має базуватися на принципах функціональної збалансованості, обґрунтованості, системності, адаптивної ефективності, що спрямовано на забезпечення оптимальних співвідношень між її складовими.

Необхідність забезпечення цілеспрямованого впливу на темпи економічного зростання вимагає формування відповідного якісного рівня системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на сукупності бюджетних механізмів, удосконалення інституційних засад фінансово-економічних перетворень. Використання фінансових методів у системі бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни передбачає коригування рівня оподаткування, напрямів та обсягів використання видатків бюджету. Перетворення системи бюджетного регулювання значною мірою пов'язане зі зміною інституційного середовища суспільства, складові бюджетної політики вдосконалюються виходячи з економічної стратегії, стану економічного розвитку країни.

Економічна сутність фінансово-бюджетної політики як складової системи макроекономічного регулювання полягає у використанні адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами соціально-економічного розвитку країни, спрямованого на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорості та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки, що надасть можливість підвищити якісний рівень дієвості бюджетного процесу, ефективність використання бюджетних коштів, регулювання міжбюджетних відносин, результативність економічних перетворень. Бюджетне регулювання як складова розвитку фінансових та соціально-економічних відносин полягає у застосуванні сукупності адаптивних бюджетних інструментів у системі інституційних економічних перетворень з врахуванням ступеня дієвості бюджетного процесу, досягнення відповідних стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства, що сприятиме підвищенню якісного рівня управління бюджетними ресурсами та їх впливу на забезпечення економічного зростання країни. Сучасні дослідники надають однаково важливе значення як фінансовій, так і бюджетній політиці, припускаючи, що для досягнення базових цілей економічного розвитку необхідне їх поєднання та збалансованість та пропонують певний набір

інструментів макроекономічного регулювання залежно від поставлених цілей і завдань.

Суспільно-економічне призначення бюджетної політики найбільш повно розкривається на основі відповідних критеріїв. Структуруючи бюджетну політику за функціональною ознакою, виділяються основні складові бюджетної політики — політику у сфері державних доходів, державних видатків, державного боргу, бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин. Інститут фінансово-бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Основними пріоритетними напрямками розвитку бюджетної системи є запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. Однією з основних цілей бюджетної політики є забезпечення стійкого довготривалого економічного зростання, створення сприятливого інвестиційного середовища, достатньо високого рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання. Таким чином, фінансово-бюджетну політику варто розглядати як складову системи державного регулювання економіки, що передбачає використання інституційних механізмів, інструментів, важелів, форм фінансової архітектури з метою забезпечення макроекономічної стабілізації, передумов для стійкого економічного зростання та збалансованого розвитку суспільних відносин [1].

Бюджетна система є одним з важливих елементів економічної системи, основою фінансового регулювання економіки. У більшості розвинених країн встановилася й дотримується відповідна процедура прийняття бюджетів на загальнодержавному й муніципальному рівнях. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетних усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Взагалі необхідним є не тільки розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу.

Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетної політики та функціонування бюджетної системи загалом. Державне регулювання економічної та соціальної політики реалізується за допомогою бюджетного механізму, який включає як процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, так і вплив на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. Перспективне прогнозування доходів і видатків бюджету є одним із вагомих елементів

державного регулювання сталого розвитку та забезпечення економічного зростання.

В умовах економічних перетворень, доцільним та актуальним є удосконалення теоретико-методологічних засад фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності в процесі регулювання економічних циклів, посилення дієвості механізмів підтримки конкурентоспроможності, обмеження монополій у різних секторах економіки. Важливим є посилення фінансової стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування прогнозних значень бюджетних показників з урахуванням оцінки впливу поступового зниження частки видатків зведеного бюджету в валовому внутрішньому продукті. Інструменти та важелі монетарної політики мають забезпечувати грошову пропозицію, необхідну для розширеного економічного відтворення. Важливим є подальший розвиток методологічних та інституційних засад фінансової політики суспільного розвитку [6].

Трансформаційні процеси зумовлюють переорієнтацію пріоритетів державної соціально-економічної політики в частині стимулювання розвитку сфери послуг, удосконалення політики соціального захисту населення та політики перерозподілу доходів. Важливим є створення і забезпечення методологічних та інституційних передумов для формування ефективної соціально орієнтованої економіки з урахуванням потреб та інтересів суспільства. Поглиблення інтегрованості національних економік у світову, посилення глобалізаційних процесів, динамічність економічних перетворень зумовлюють необхідність вдосконалення моделі соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі посилюється вплив фінансового регулювання держави на процеси економічного відтворення.

Фінансова політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації фінансової політики є удосконалення системи державних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових, монетарних механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на економічний розвиток країни.

Бюджетна політика у сфері видатків повинна бути спрямована на виконання завдань соціально-економічного розвитку суспільства, сприяти структурним перетворенням економіки та розбудові соціальної інфраструктури. Структура видаткової частини бюджету має враховувати динаміку макроекономічних процесів, адаптуватись до змін пріоритетів фінансової та соціальної політики держави. Вагомим інститутом соціально-економічного розвитку є механізм податкового регулювання, який має адаптуватись до змін зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, цілей та завдань фінансової політики країни щодо забезпечення економічного зростання. Регуляторна складова податкової політики передбачає можливості диференціації податкових ставок до певних груп платників податків, реалізації механізмів пільгового оподаткування з метою

стимулювання рівня зайнятості, виробництва, темпів економічного розвитку та забезпечення принципу соціальної справедливості [8].

Інститути як традиції, правила, норми створюють обмеження функціонування економічної системи певного типу та її суб'єктів. Економічні інститути формуються у процесі історичної еволюції та структурують взаємодію між людьми в економічній, політичній та соціальній сферах. Інститути й організації доволі тісно пов'язані між собою, тобто інститут виступає як функціональна організація, котра забезпечує реалізацію конкретної системи однорідних інституцій, водночас види організацій можуть бути різними: парламент, уряд, державні установи, економічні структури, громадські організації, домогосподарства, підприємства, навчальні заклади. Наведене розмежування важливе в методологічному плані для проведення інституційного аналізу: взаємодія інститутів і організацій визначає напрям інституційних змін у бюджетній та інших сферах. В умовах трансформаційних перетворень діяльність законодавчих і виконавчих органів держави полягає у створенні нових інститутів, заміщенні неефективних або сприянні запровадженню відповідних зовнішніх інститутів у національне середовище, що зумовлюватиме зміну інституційної основи суспільства. Однак у реальному інституційному середовищі неефективні інститути витісняються ефективними протягом досить тривалого періоду.

Інституції безпосередньо впливають на економічний розвиток, оскільки формують систему мотивацій основних економічних елементів у суспільстві, зокрема сприяють інвестуванню у людський та інтелектуальний капітал, інновації, виробничий процес. Значний вплив на економічну діяльність справляють географічні, культурологічні фактори, які є основою міждержавних відмінностей у побудові інституційної структури суспільства, що значною мірою впливає на темпи економічного зростання, розподіл ресурсів та економічного багатства. Економічні інституції є ендегенними за своєю природою та виражають колективний вибір суспільства. Важливим чинником ефективної фінансово-бюджетної політики є якість інституційного середовища, зміна якого відбувається, у тому числі, під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітектоніка фінансово-бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура як вагома складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи те, що економічна діяльність здійснюється в межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель фінансово-бюджетної політики має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни.

Створення відповідних інституційних умов для формування й реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітектоніки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягнен-

ню збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку держави. Під інституційною архітектонікою розуміють структуру інститутів, яку складають правила, норми, традиції, установи та інші соціальні утворення в їх співвідношеннях з суттю і загальним планом побудови цілісної соціальної системи. У цьому визначенні відображені і внутрішньо властиві системі відносини, і значення суб'єктів перетворюючої діяльності, і необхідність її побудови згідно з внутрішніми закономірностями системи. Інституційна архітектоніка об'єднує в собі значення інституційної структури, мистецтва інституційного будівництва та загального плану побудови цілісної системи інститутів. Аналіз інституційної архітектоніки можливий з проведенням певної класифікації складових її інститутів. Класифікація завжди є важливим попереднім етапом дослідження, тому дозволяє не тільки упорядкувати існуючі уявлення, а й показати, які елементи можуть бути включені в ті чи інші системи, а також визначити координати системи в просторі та часі. Розвиток інституту фінансово-бюджетної політики, що включає цілеспрямоване формування норм, правил, інститутів, властивих умовам трансформаційного процесу сприятиме вирішенню проблем, що існують у сфері державних фінансів. Архітектоніка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі в суспільстві, заснованої на правилах, нормах, структурах, які в сукупності повинні цілеспрямовано формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства. Підвищення ефективності механізму функціонування інституту бюджетної політики вимагає врахування трансакційних витрат і створення основ для їх зниження в умовах трансформаційного періоду; необхідно виділяти витрати бюджетного процесу, обумовлені постійними змінами, що вносяться в процесі реалізації бюджетної політики [7].

Стійка сукупність базових інститутів, що визначають еволюційний розвиток інституційних структур є інституційною матрицею, що реалізує концепцію системи раціональних структурно-функціональних перетворень. Інституційна система підлягає постійним змінам виходячи з невідповідності діючих інститутів певним особливостям сучасного середовища. У бюджетній системі містяться інститути, які як підвищують, так і зменшують рівень ефективності функціонування цієї системи як інструмента соціально-економічного розвитку країни, тому важливою є оцінка бюджетних інституцій з цього питання, визначення "інституційного залишку", який має суттєвий вплив на ступінь спроможності фінансово-бюджетного регулювання.

У бюджетній політиці відображаються суспільні інтереси, тому завдяки їй та за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів реалізуються функції й завдання держави. Система бюджетного регулювання характеризує процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту та є вагомим інструментом розвитку суспільства; бюджетна політика здатна впливати на активізацію інвестиційної діяльності, розвиток виробництва та є дієвим механізмом, за допомогою якого держава справляє відповідний вплив на економічне зростання. Бюджетне регулювання, як вагома складова системи державного

регулювання соціально-економічних процесів, є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних і економічних елементів. Реалізація основних напрямів бюджетної політики потребує узгодженості і збалансованості податкової політики, регулювання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, внутрішнього і зовнішнього державного боргу, фінансової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності, бюджетного регулювання цін, інноваційної діяльності [9].

В умовах фінансової глобалізації та зростання нестабільності відбувається зміна ролі регулюючих інститутів як на національному, так і на міжнародному рівні. Необхідність реформування світової фінансової архітектури на сучасному етапі в першу чергу викликана неспроможністю глобальних фінансово-кредитних організацій виконувати основне завдання — попереджувати негативні наслідки світових коливань фінансової кон'юнктури. Міжнародні фінансові інститути вживали заходів щодо реагування на зростання фінансової нестабільності, хоча більшість експертів вважає їх запізненими і малоефективними. Серед основних причин неефективності політики міжнародних фінансових інститутів у період криз у країнах Південно-Східної Азії, Мексиці, Аргентині більшість експертів виділяють такі: відсутність доступу до ресурсів, адекватних масштабам проблеми; недостатній рівень оперативності в прийнятті рішень і розподіл форм втручання, адекватних конкретній ситуації; відсутність якісної інформації, внаслідок неефективного моніторингу [2].

Країни Європейського Союзу можна поділити на такі групи відповідно до частки валового внутрішнього продукту, що розподіляється через доходи державного бюджету: перша група — країни, в яких частка державних доходів у валовому внутрішньому продукті складає менше 40% (Болгарія — 35,48%, Латвія — 35,02%, Литва — 34,18%, Швейцарія — 33,45%, Великобританія — 38,25%); друга група — середня частка державних доходів у валовому внутрішньому продукті — від 40 до 50% (Бельгія — 49,12%, Німеччина — 43,74%, Італія — 45,95%, Нідерланди — 44,02%, Греція — 42,58%); третя група — висока частка доходів держави у валовому внутрішньому продукті — більше 50% (Данія — 54,92%, Фінляндія — 53,28%, Франція — 50,54%, Норвегія — 56,35%, Швеція — 51,68%). Питомо вага державних доходів у валовому внутрішньому продукті України складає в середньому за останні роки 33,25%, що дозволяє віднести її до першої групи, та зазначити, що даний показник є близьким до країн з розвинутою та трансформаційною економікою, та характеризує достатні можливості для фінансового наповнення бюджету країни через податкову систему. Країни третьої групи складають переважно країни, що мають соціально-орієнтований тип економічної системи та значну частку перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему.

Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення

конкурентоспроможності економіки. Подальший розвиток підходів щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. Податкова політика є більш волатильною в країнах з трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами [10].

Характер сучасного стану науково-технічного прогресу, поширення та поглиблення інтеграційних і глобалізаційних процесів посилюють економічну взаємозалежність країн світу. Сутність цієї залежності, місце та роль країни у світовій фінансовій системі визначаються фінансовими можливостями економіки. Інтенсифікація міжнародних економічних відносин актуалізує проблеми бюджетного дефіциту та державного боргу, що підвищує вимоги до фінансово-бюджетної політики держави. Процеси глобалізації, що відбуваються у світі, призводять до зростання залежності національних економік від світової системи та підвищують можливість зовнішньоекономічних загроз. Невизначеність і ризики, характерні для ринкової економіки загалом, приймають небезпечний характер в умовах економічних спадів. Дані явища характерні для різних сторін економічної системи, в тому числі і для фінансово-бюджетної політики. Кожен із суб'єктів економічної системи на різних етапах розвитку суспільства, виконуючи властиві йому функції, може виступати каталізатором суспільного розвитку. Особливістю сучасного соціально-економічного розвитку є те, що економічні системи країн світу під впливом екзогенних та ендегенних, наднаціональних факторів розвиваються в напрямі підвищення взаємодії їх складових частин. Результатом цього є запозичення механізмів, що регулюють економічні відносини всередині таких підсистем. Завдяки глобалізації та посиленню інтеграційних процесів національні економічні системи зазнали певних змін: у результаті реформ у системі державного регулювання активно розвивалися фінансові ринки, модифікувалися механізми інтеграції країн в глобальну економічну систему. Загалом дані процеси дозволили підвищити ефективність розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів держави та результатів її економічної діяльності, що викликало прискорення темпів економічного розвитку національних та глобальної економік.

Інституційні засади системи фінансово-бюджетного регулювання визначаються відповідними нормативно-правовими актами, які регламентують порядок утворення основного централізованого грошового фонду в сукупності з напрямками й методами використання бюджетних коштів та забезпечують можливість виконання органами державного управління, місцевого самоврядування відповідних функцій, сприяють досягненню пріоритетних цілей. У зв'язку з цим важливим аспектом є наявність інститутів законодавчого регулювання фінансово-бюджетної політики. Правила, норми, закони, процедури, організації, державні органи й установи в сукупності цілеспрямовано формують інституційний механізм бюджетної політики, який є дієвим інструмен-

том у системі державного регулювання та позитивно впливає на соціально-економічні процеси.

ВИСНОВКИ

Фінансова політика є дієвим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Вагомими завданнями у процесі розробки та реалізації фінансової політики є удосконалення системи державних фінансів, посилення ефективності регулятивної функції бюджетно-податкових, монетарних механізмів, здійснення структурних змін в економіці, спрямованих на підвищення темпів економічного зростання. Результативність економічних перетворень, значною мірою, залежить від якісного рівня інституційної складової фінансової архітектури, стійкості фінансової системи країни, дієвості впливу фінансових інструментів на економічний розвиток країни.

Фінансова політика має здійснюватися з урахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільно враховувати відповідний зарубіжний досвід в частині проведення дієвої грошово-кредитної політики, посилення ефективності бюджетного стимулювання економіки, підвищення якісного рівня фінансово-бюджетного прогнозування та державного фінансового контролю. Державна політика фінансового забезпечення системи соціального захисту населення у зарубіжних країнах здійснюється за певними стандартами, які постійно удосконалюються відповідно до економічного розвитку суспільства. Одними з основних моделей соціального забезпечення громадян є континентальна, американська, англосаксонська, скандинавська, південно-європейська, які відрізняються рівнем перерозподілу доходів, ступенем охоплення соціальними послугами, механізмами фінансування, рівнем соціальних послуг, разом з тим у країнах з розвинутою економікою вагомим завданням соціального забезпечення є ліквідація бідності, підтримання стабільності доходів громадян, збереження життєвого рівня, досягнутого в працездатному періоді, надання рівноправного доступу до соціальних послуг.

Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Використання адаптивного бюджетного механізму з врахуванням динамічної збалансованості фінансових, економічних, соціальних взаємовідносин, основних положень бюджетної архітектури, циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів спрямоване на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища, застосування прозорості та виваженої системи управління державними та муніципальними фінансами, державним боргом з метою довгострокового розвитку національної економіки.

Формування та реалізація ефективної політики у сфері державних фінансів займають достатньо важливе місце у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі економічних пере-

творень вагомим значення набувають дослідження щодо забезпечення фінансової збалансованості. У зв'язку з цим важливим є розкриття теоретичних засад та обґрунтування напрямів державної фінансової політики, сутність якої полягає в розвитку фінансово-економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту, пов'язаних з формуванням фінансових ресурсів держави. Фінансово-бюджетна політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль у визначенні цілей, завдань структурних перетворень податкової, бюджетної, грошово-кредитної системи з посиленням якісного рівня їх управління. Формування та реалізація дієвої фінансово-бюджетної політики має базуватися на принципах функціональної збалансованості, обґрунтованості, системності, адаптивної ефективності, що спрямовано на забезпечення оптимальних співвідношень між її складовими.

Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Подальший розвиток підходів щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. Податкова політика є більш волатильною в країнах з трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами.

Бюджетна політика у сфері видатків повинна бути спрямована на виконання завдань соціально-економічного розвитку суспільства, сприяти структурним перетворенням економіки та розбудові соціальної інфраструктури. Структура видаткової частини бюджету має враховувати динаміку макроекономічних процесів, адаптуватись до змін пріоритетів фінансової та соціальної політики держави. Вагомим інститутом соціально-економічного розвитку є механізм податкового регулювання, який має адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, цілей та завдань фінансової політики країни щодо забезпечення економічного зростання. Регуляторна складова податкової політики передбачає можливості диференціації податкових ставок до певних груп платників податків, реалізації механізмів пільгового оподаткування з метою стимулювання рівня зайнятості, виробництва, темпів економічного розвитку та забезпечення принципу соціальної справедливості.

Інституційні засади бюджетного регулювання ґрунтуються на інтеграції складових фінансового механізму у сфері формування доходів бюджету, планування видатків бюджету, міжбюджетних відносин, управління державним боргом, виходячи із циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики як вагового інструменту розвитку соціально-економічних відносин суспільства. Необхідність забезпечення цілеспрямова-

ного впливу на темпи економічного зростання вимагає формування відповідного якісного рівня системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на сукупності бюджетних механізмів, удосконалення інституційних засад фінансово-економічних перетворень. Використання фінансових методів у системі бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни передбачає коригування рівня оподаткування, напрямів та обсягів використання видатків бюджету. Перетворення системи бюджетного регулювання значною мірою пов'язане зі зміною інституційного середовища суспільства, складові бюджетної політики вдосконалюються виходячи з економічної стратегії, стану економічного розвитку країни.

Бюджетне регулювання як складова розвитку фінансових та соціально-економічних відносин полягає у застосуванні сукупності адаптивних бюджетних інструментів у системі інституційних економічних перетворень з врахуванням ступеня дієвості бюджетного процесу, досягнення відповідних стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства, що сприятиме підвищенню якісного рівня управління бюджетними ресурсами та їх впливу на забезпечення економічного зростання країни.

Література:

1. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
2. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації / В.Р. Сіденко, М.І. Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за ред. В.Р. Сіденка. К.: Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2017. 648 с.
3. Cogan J.F., Taylor J.B. Fiscal consolidation strategy // Journal of Economic Dynamics and Control. 2013. vol. 37 (2). pp. 404—421.
4. Самуельсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. 19-е изд.: пер. с англ. М.: Вильямс, 2015. 1360 с.
5. Фінанси / за ред. І. О. Лютого. Київ: Ліра-К, 2017. 728 с.
6. Чугунов І.Я., Лондар С.Л. Фінансово-бюджетні відносини: аналіз тенденцій розвитку в умовах трансформації економіки. К.: Міністерство фінансів України, Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. 203 с.
7. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5—18.
8. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку // Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54—61.
9. Chugunov I., Pasichnyi M. (2018) Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. Investment Management and Financial Innovations. 15 (4). pp. 113—122.
10. Чугунов І.Я., Нікітшин А.О. Податкова безпека держави // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2019. № 4. С. 31—41.

References:

1. Chuhunov, I.Ya. Kanieva, T.V. and Pasichnyi, M.D. (2018), *Biudzhetno-podatкова polityka u systemi rehu-*

liuvannia ekonomiky [Budget and tax policy in the system of regulation of the economy], Hlobus-Press, Kyiv, Ukraine.

2. Sidenko, V.R. Skrypnychenko, M.I. Ponomarenko, V.S. and Chuhunov, I.Ya. (2017), *Instytutstijna transformatsiia finansovo-ekonomichnoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Institutional transformation of the financial and economic system of Ukraine in the conditions of globalization], Kyivs'kyj natsional'nyj torhivel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.

3. Cogan, J.F. and Taylor, J.B. (2013), "Fiscal consolidation strategy", *Journal of Economic Dynamics and Control*, vol. 37 (2), pp. 404—421.

4. Samujel'son, P.Je. and Nordhaus, V.D. (2015), *Jekonomika* [Economics], Vil'jams, Moscow, Russia.

5. Liutyj, I.O. (2017), *Finansy* [Finance], Lira-K, Kyiv, Ukraine.

6. Chuhunov, I.Ya. and Londar, S.L. (2002), *Finansovo-biudzhetni vidnosyny: analiz tendentsij rozvytku v umovakh transformatsii ekonomiky* [Financial-budgetary relations: analysis of development trends in conditions of economic transformation], Ministerstvo finansiv Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

7. Chuhunov, I.Ya. and Makohon, V.D. (2018), "Budget strategy in the context of economic transformation", *Visnyk KNTU*, vol. 5, pp. 5—18.

8. Chuhunov, I.Ya. and Pasichnyi, M.D. (2018), "The fiscal policy of economic development", *Naukovyj visnyk Polissia*, vol. 1 (13), no. 1, pp. 54—61.

9. Chugunov, I. and Pasichnyi, M. (2018), "Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies", *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 15 (4), pp. 113—122.

10. Chuhunov, I.Ya. and Nikitishyn, A.O. (2019), "State tax security", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhivel'no-ekonomichnoho universytetu*, vol. 4, pp. 31—41.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2020 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73